

Sygn. akt II CSK 328/18

POSTANOWIENIE

Dnia 3 lipca 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Małgorzata Manowska (przewodniczący)

SSN Beata Janiszewska

SSN Joanna Misztal-Konecka (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku J. R.
przy uczestnictwie E. [...] Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w P.
o ustanowienie służebności przesyłu,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 3 lipca 2019 r.,
skargi kasacyjnej uczestnika postępowania
od postanowienia Sądu Okręgowego w P.
z dnia 12 września 2017 r., sygn. akt II Ca [...],

**uchyla zaskarżone postanowienie i sprawę przekazuje
Sądowi Okręgowemu w P. do ponownego rozpoznania
i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

1. J. R. wniosła o ustanowienie na rzecz E. [...] Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w P. na nieruchomości stanowiącej jej własność, oznaczonej jako działka nr [...], opisanej w księdze wieczystej [...] służebności przesyłu oraz o zasądzenie od uczestnika postępowania na rzecz wnioskodawczym jednorazowego wynagrodzenia w kwocie 70 000 zł wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 29 grudnia 2013 r. do dnia zapłaty.

2. Postanowieniem z 23 lutego 2017 r. Sąd Rejonowy w O. ustanowił na nieruchomości objętej KW nr [...] Sądu Rejonowego w O. stanowiącej działkę [...] na rzecz E. [...] Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w P. służebność przesyłu szczegółowo opisaną pkt 1 zaskarżonego postanowienia za jednorazowym wynagrodzeniem w łącznej kwocie 58 300 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 29 grudnia 2013 r. do dnia zapłaty oraz obciążył kosztami postępowania uczestnika, których szczegółowe wyliczenie pozostawił referendarzowi.

3. Postanowieniem z 12 września 2017 r. Sąd Okręgowy w P., po rozpoznaniu apelacji uczestnika, oddalił apelację i zasądził od uczestnika na rzecz wnioskodawczyni kwotę 120 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w instancji odwoławczej.

Sąd Okręgowy podzielił ustalenia faktyczne Sądu Rejonowego: J. R. jest właścicielką nieruchomości położonej w G., gmina R., stanowiącej działkę nr [...] o powierzchni 2,7981 ha, opisaną w księdze wieczystej [...] Sądu Rejonowego w O.. Podstawą nabycia własności było zawarcie z Gminą R. w dniu 19 grudnia 2006 r. warunkowej umowy sprzedaży w następstwie procedury przetargowej oraz w dniu 27 lutego 2007 r. umowy przeniesienia własności. Opisana działka w większości wykorzystywana jest rolniczo, część działki wnioskodawczyni dzierżawi. Dla terenu, na którym położona jest przedmiotowa działka nie obowiązuje aktualny plan zagospodarowania przestrzennego. Ze Studium uwarunkowań i kierunku zagospodarowania przestrzennego Gminy R. wynika, że działka gruntu nr [...] położona jest na terenach oznaczonych symbolem [...] o przeznaczeniu: tereny o wiodącej funkcji mieszkaniowej/tereny o wiodącej funkcji

usługowej, w tym usług o charakterze publicznym/tereny o wiodącej funkcji obiektów produkcyjnych, składów i magazynów. Przez działkę nr [...] przebiega napowietrzna linia elektroenergetyczna SN 15kV o długości 171,69 m, napowietrzna linia elektroenergetyczna NN o długości 11,80 m oraz podziemna linia kablowa NN o długości 8,85 m. Na działce znajdują się również dwa słupy elektroenergetyczne, w tym jeden ze stacją transformatorową słupową w północno-zachodniej części działki w odległości od granicy 8,85 m. Od słupa stacji transformatorowej odchodzą dwie linie napowietrzne przewodami izolowanymi w kierunku zachodnim oraz dwie podziemne linie kablowe wyprowadzone w kierunku północno-wschodnim zasilające sąsiednie działki. Pas służebności dla opisanych urządzeń wynosi odpowiednio:

- a) dla napowietrznej linii elektroenergetycznej średniego napięcia szerokość pasa służebności: na terenie z możliwością zabudowy wynosi 8,4 m, a na gruncie bez możliwości zabudowy - 3,6 m,
- b) dla napowietrznej linii elektroenergetycznej niskiego napięcia szerokość pasa służebności wynosi 3,4 m,
- c) dla podziemnej linii kablowej niskiego napięcia szerokość pasa służebności wynosi 3,0 m,
- d) dla stacji transformatorowej pas służebności wynosi 54,0 m², a dla dwóch słupów przelotowych pas służebności wynosi 20,55 m².

Obecnym właścicielem tych urządzeń przesyłowych, posadowionych bez zgody wnioskodawczyni i jej poprzedników prawnych, jest uczestnik postępowania E. [...] Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w P.. Nie jest znana dokładna data wybudowania urządzeń przesyłowych na nieruchomości wnioskodawczyni. W chwili, gdy zawierała ona warunkową umowę sprzedaży oraz umowę przeniesienia własności, urządzenia te już były posadowione na nieruchomości. Brak informacji, by w cenie nieruchomości uwzględniono fakt, iż znajdują się na niej wyżej opisane urządzenia przesyłowe. Linia niskiego napięcia była modernizowana - została wybudowana nowa linia kablowa, a na istniejących słupach linii napowietrznej podwieszono dodatkowy obwód. W wyniku poprowadzenia przez tę nieruchomość opisanej infrastruktury przesyłowej doszło do ograniczenia możliwości ich zagospodarowania poprzez wprowadzenie stref ochronnych - pasów

technologicznych dla urządzeń elektroenergetycznych. W konsekwencji zachodzi konieczność zachowania strefy ochronnej dla linii energetycznej, wolnej od zabudowy kubaturowej oraz nasadzeń drzew wysokich oraz zapewniającej prawidłową eksploatację wybudowanego urządzenia przesyłowego, bezpieczeństwo prac wykonywanych w jego sąsiedztwie oraz bezpieczną odległość wynikającą z utrudnień w pracach polowych. Fakt, że na nieruchomości znajduje się słup, utrudnia zasiew - jest obszar wyłączony spod uprawy. W przypadku awarii linii może wystąpić konieczność wjazdu przez pracowników uczestnika na teren działki i użycia ciężkiego sprzętu.

Wartość prawa służebności przesyłu wynosi 58 300 zł. Pismem z 16 grudnia 2013 r. wnioskodawczym zwróciła się do uczestnika z wnioskiem o zawarcie umowy o ustanowienie służebności przesyłu za wynagrodzeniem w kwocie 70 000, wyznaczając dziesięciodniowy termin na udzielenie odpowiedzi. Uczestnik odebrał korespondencję w dniu 17 grudnia 2013 r. W odpowiedzi odmówił zawarcia umowy, wskazując, że korzysta z urządzeń w sposób legalny i w dobrej wierze.

4. Sąd Okręgowy podzielił pogląd Sądu Rejonowego co do braku możliwości badania w niniejszym postępowaniu zarzutu zasiedzenia służebności przesyłowej na rzecz Skarbu Państwa jako podmiotu nieuczestniczącego w postępowaniu. Równocześnie wskazał, że gdyby nawet uznać, że Sąd Rejonowy taki obowiązek miał, przedłożone przez uczestnika dokumenty były niewystarczające do uwzględnienia zarzutu zasiedzenia zgłoszonego przez uczestnika. Na podstawie tych dokumentów nie można ustalić, kiedy ostatecznie urządzenia przesyłowe zostały wybudowane na nieruchomości wnioskodawczynie, ani od kiedy rozpoczęto ich eksploatację. W konsekwencji nie sposób także na ich podstawie ustalić daty początkowej rozpoczęcia biegu zasiedzenia, a w rezultacie także daty końcowej, tj. momentu nabycia prawa służebności przesyłu przez zasiedzenie. Przyjmując datę 22 października 1991 r. wynikającą z protokołu odbioru technicznego jako początkową biegu terminu zasiedzenia, uznał, że termin zasiedzenia prawa służebności przesyłu jeszcze nie nastąpił (przypadałby dopiero na dzień 23 października 2021 r.).

Sąd Okręgowy uznał też, że nie podlegały rozpoznaniu w niniejszym postępowaniu pozostałe zarzuty uczestnika, które miały charakter zarzutów ewentualnych, ponieważ obowiązek rozpoznania zarzutów ewentualnych aktualizuje się jedynie w przypadku uznania niezasadności zarzutu głównego. Skoro zaś zarzut główny nie był merytorycznie rozpoznawany, nie zaktualizowała się konieczność rozpoznania zarzutów ewentualnych.

Dodatkowo Sąd Okręgowy wskazał jednak, że również w przypadku wyrażenia poglądu odmiennego co do zakresu kognicji sądu orzekającego w sprawie o ustanowienie służebności przesyłu, nie można pominąć, że uczestnik nie wykazał, aby on lub inny podmiot nabył przez zasiedzenie służebność przesyłu lub prawo odpowiadające treścią służebności przesyłu. Podkreślił też, że uczestnik lub jego poprzednicy nie byli posiadaczami służebności w dobrej wierze.

Sąd Okręgowy nie podzielił też zarzutów skarżącego co do sposobu ustalenia wynagrodzenia za ustanowienie służebności przesyłu, uwzględniającego zmniejszenie wartości nieruchomości w sytuacji, w której prawo własności do nieruchomości zostało nabyte przez wnioskodawcę z istniejącą infrastrukturą przesyłową, tym samym o niższej wartości.

5. Skargę kasacyjną od postanowienia Sądu Okręgowego wywiódł uczestnik, zaskarżając je w całości. Skarżący zarzucił naruszenie prawa procesowego poprzez niewłaściwe zastosowanie art. 609 i 610 k.p.c. w zw. z art. 510 k.p.c. polegające na uznaniu, że uczestnik winien złożyć formalny wniosek o stwierdzenie zasiedzenia służebności, i nie może w postępowaniu o ustanowienie służebności bronić się skutecznie zarzutem zasiedzenia służebności, pomimo iż zgłoszony zarzut ma charakter niweczący żądanie wnioskodawcy i nie prowadzi do stwierdzenia zasiedzenia w przedmiotowej sprawie, nie jest osądzany w rozumieniu art. 366 K.p.c., a jego rozpoznanie stanowi wyłącznie przesłankę orzeczenia co do istoty sprawy, a więc rozstrzygnięcia o przedstawionym przez wnioskodawcę żądaniu z uwzględnieniem prawdy materialnej, co miało istotny wpływ na wynik postępowania, ponieważ w praktyce sprowadza sytuację procesową do niezbadania istoty sprawy.

Skarżący domagał się uchylenia w całości zaskarżonego postanowienia i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania oraz rozstrzygnięcia o kosztach postępowania przed Sądem Najwyższym.

6. W odpowiedzi na skargę kasacyjną uczestnika wnioskodawczyni domagała się oddalenia skargi kasacyjnej w całości oraz zasądzenia od uczestnika postępowania na rzecz wnioskodawczyni kosztów postępowania kasacyjnego, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

7. Kwintesencję skargi kasacyjnej stanowi zagadnienie dopuszczalnych środków obrony uczestnika postępowania w sprawie o ustanowienie służebności przesyłu, a pośrednio również zakresu kognicji sądu orzekającego w takiej sprawie. W realiach niniejszej sprawy szczególne znaczenie ma przesądzenie dopuszczalności badania i uwzględniania przez sądy powszechne zarzutu zasiedzenia służebności gruntowej o treści służebności przesyłu na rzecz podmiotów niebiorących udziału w postępowaniu o ustanowienie służebności (poprzedników prawnych przedsiębiorstwa przesyłowego).

8. Zgodnie z treścią art. 305¹ k.c. nieruchomości można obciążyć na rzecz przedsiębiorcy, który zamierza wybudować lub którego własność stanowią urządzenia, o których mowa w art. 49 § 1 k.c., prawem polegającym na tym, że przedsiębiorca może korzystać w oznaczonym zakresie z nieruchomości obciążonej, zgodnie z przeznaczeniem tych urządzeń (służebność przesyłu). Przeciwnik żądania wniosku o ustanowienie służebności przesyłu może bronić się przed nim zarzutem niweczącym, opartym na twierdzeniu, że nabył to prawo w drodze zasiedzenia.

W orzecznictwie utrwalony został pogląd, że dopuszczalne jest ustalenie faktu nabycia własności przez zasiedzenie w innej sprawie niż w postępowaniu o stwierdzenie zasiedzenia, jeżeli ustalenie to nie należy do samego rozstrzygnięcia w danej sprawie, lecz stanowi jedynie przesłankę (uchwała Sądu Najwyższego z 10 lutego 1951 r., CPrez 741/50, niepubl.; uchwała Sądu Najwyższego z 20 marca 1969 r., III CZP 11/69, OSNC 1969/12/210; uchwała Sądu Najwyższego z 21 października 1994 r., III CZP 132/94,

OSNC 1995/2/35). Pogląd ten i jego argumentacja odnosi się także do nabycia ograniczonego prawa rzeczowego, w tym do służebności odpowiadającej treści służebności przesyłu, jak i służebności przesyłu. Zgłoszony zarzut nabycia w drodze zasiedzenia służebności w sprawie o jej ustanowienie podlega rozpoznaniu jako przesłanka prowadząca do oddalenia żądania, a zatem sąd w orzeczeniu kończącym postępowanie nie zamieszcza rozstrzygnięcia co do niego. Takie rozpoznanie odnosi skutek między uczestnikami postępowania, nie ma mocy wiążącej wobec innych osób. Nie może być podstawą wpisu tego prawa w księdze wieczystej.

Kluczowe znaczenie wykazania zasadności podniesionego zarzutu zasiedzenia służebności sprowadza się bowiem do tego, że prowadzi do oddalenia żądania ustanowienia służebności, ponieważ prawo własności zostało już ograniczone z mocy prawa i nie wymaga konstytutywnego orzeczenia sądu.

9. W orzecznictwie Sądu Najwyższego wyrażono zarówno pogląd o dopuszczalności ustalenia faktu nabycia własności nieruchomości przez zasiedzenie w innej sprawie niż w postępowaniu o stwierdzenie zasiedzenia, jeżeli ustalenie to nie należy do samego rozstrzygnięcia w danej sprawie, lecz stanowi jedynie przesłankę, choćby dotyczyło nabycia prawa przez zasiedzenie przez inną osobę niż uczestnicy postępowania (uchwała z dnia 23 marca 2016 r., III CZP 101/15, OSNC 2017/2/18; postanowienie Sądu Najwyższego z 5 maja 2016 r., II CSK 330/15, niepubl.; postanowienie Sądu Najwyższego z 8 września 2016 r., II CSK 822/15, niepubl.; postanowienie Sądu Najwyższego z 24 listopada 2016 r., II CZ 115/16, niepubl., postanowienie Sądu Najwyższego z 15 lutego 2017 r., II CSK 205/16, OSNC 2017/10/115; postanowienie Sądu Najwyższego z 23 lutego 2017 r., V CSK 317/16, niepubl.; postanowienie Sądu Najwyższego z 20 grudnia 2018 r., II CSK 732/17, niepubl.; zob. też postanowienie Sądu Najwyższego z 30 stycznia 2014 r., IV CSK 252/13, OSNC 2014/11/117), jak i pogląd przeciwny (wyrok Sądu Najwyższego z 4 lipca 2012 r., I CSK 641/11, niepubl.; postanowienie Sądu Najwyższego z 3 marca 2016 r., II CSK 283/15, niepubl.).

Za pierwszym ze wskazanych poglądów przemawia zwłaszcza istota i funkcja zarzutu obronnego o charakterze niweczącym żądanie, opartym na powstaniu uprawnienia z mocy prawa, które nie wymaga konstytutywnego orzeczenia sądu lub innego organu. Oczywiście jest, że nie dochodzi w takim przypadku do naruszenia interesu osoby nieuczestniczącej w postępowaniu ani do ograniczenia możliwości obrony przez kwestionującego ten zarzut. Podobnie nie budzi wątpliwości, że nie ma przeszkód do wystąpienia przez zainteresowanego z własnej inicjatywy z żądaniem wydania postanowienia stwierdzającego nabycie służebności w drodze zasiedzenia, skutecznego *erga omnes*, stwierdzającego deklaratywnie prawo na nieruchomości właściciela. Dodatkowo nie sposób pominąć, że uprawnionym do zgłoszenia żądania stwierdzenia zasiedzenia służebności jest każdy, kto ma interes prawny w uzyskaniu żadanego stwierdzenia tego nabycia przez siebie bądź też przez inną osobę. Fundamentalnym zaś argumentem wspierającym wybór wskazanego poglądu prawnego jest to, że zapobiega on ustanowieniu służebności, która już określoną nieruchomość obciąża, bez potrzeby inicjowania nowego, odrębnego postępowania nieprocesowego o stwierdzenie zasiedzenia służebności (art. 609 i 610 k.p.c.).

Sąd Najwyższy zauważa dodatkowo, że ustalone na podstawie zgromadzonych dowodów nabycie własności nieruchomości lub służebności przez zasiedzenie, rzutujące na ocenę ziszczenia się przesłanek dochodzonego roszczenia, może zostać uwzględnione, choćby zainteresowani nie powołali się na zasiedzenie (uchwała Sądu Najwyższego z 11 czerwca 2015 r., III CZP 112/14, OSNC 2015/11/127; wyrok Sądu Najwyższego z 23 lutego 2017 r., V CSK 335/16, niepubl.; wyrok Sądu Najwyższego z 15 czerwca 2016 r., II CSK 639/15, niepubl.; zob. też postanowienie Sądu Najwyższego z 30 stycznia 2014 r., IV CSK 252/13, OSNC 2014/11/117). Natomiast stanowisko Sądu Najwyższego przedstawione w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 11 czerwca 2015 r., III CZP 112/14 (OSNC 2015/11/127) przyjmujące, że stwierdzenie zasiedzenia własności nieruchomości może nastąpić tylko na rzecz osoby wskazanej przez wnioskodawcę lub innego uczestnika postępowania, dotyczy postępowania, w którym dochodzi do merytorycznego rozstrzygnięcia o żądaniu nabycia prawa, nie zaś przesłankowego ustalenia w innym postępowaniu.

10. W konsekwencji należy uznać za uzasadniony kasacyjny zarzut naruszenia art. 609 i 610 k.p.c. w zw. z art. 510 k.p.c. przez przyjęcie, że zgłoszony przez uczestnika zarzut zasiedzenia służebności gruntowej odpowiadającej służebności przesylu nie mógł być rozpoznany w niniejszej sprawie, mimo wykazania przez uczestnika następstwa prawnego po przedsiębiorstwie państwowym wykorzystującym urządzenia przesylowe obecnie posadowione na działce stanowiącej własność wnioskodawczyni. Nie można pominąć, że w sprawie niniejszej, z uwagi na przyjęcie wskazanego założenia niedopuszczalności rozstrzygania o zarzucie zasiedzenia, nie poczyniono wystarczających ustaleń faktycznych co do dokładnej daty budowy linii ani co do tego, czy sporny grunt wówczas stanowił własność prywatną czy państwową, a w konsekwencji co do tego, czy objęcie w posiadanie służebności nastąpiło w dobrej czy złej wierze.

Trafnie wywiedziona podstawa skargi kasacyjnej skutkuje koniecznością wydania orzeczenia kasatoryjnego, stąd Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. orzekł jak w sentencji, pozostawiając Sądowi ponownie rozpoznającemu sprawę rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego (art. 108 § 2 k.p.c. w zw. z art. 398²¹ k.p.c. i art. 13 § 2 k.p.c.).